

DKAB VE İHL MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN İNSAN DOĞASINA İLİŞKİN TUTUMLARI*

Bayramali NAZIROĞLU¹

H. Yusuf ACUNER²

Ali BİRİNCİ³

Atıf/©: Nazıroğlu, Bayramali; Acuner H. Yusuf; Birinci, Ali (2017). DKAB ve İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin İnsan Doğasına İlişkin Tutumları, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, Haziran 2017, ss. 471-502

Özet: Bu çalışmanın amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin varsayım ve tutumlarını saptamak ve bunları çeşitli değişkenler bağlamında analiz etmektir. Nicel bir araştırma olan çalışmada tarama (betimleme) modeli kullanılmıştır. Tarama modelinde gerçekleştirilen betimsel nitelikteki araştırmanın çalışma grubu, 2014-15 eğitim öğretim yılında Trabzon il sınırlarındaki devlet okullarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinden oluşmaktadır. İnsan doğası alt boyutlarından aldıkları ortama puanlar (\bar{X} =5,93) dikkate alındığında, katılımcıların insan doğasına ilişkin tutumlarının genelde olumlu olduğu görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların ölçeğin insana güven, özgecilik ve karmaşıklık boyutlarında olumsuz tutum sahibi oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsan doğası, tutum, DKAB Öğretmeni, İHL Meslek Dersleri Öğretmeni

Makale Geliş Tarihi: 19. 01. 2017/ Makale Kabul Tarihi: 04.05.2017

* Bu makale Ali Birinci tarafından RTEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2016 yılında Yrd. Doç. Dr. Bayramali Nazıroğlu danışmanlığında tamamlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri ve İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenlerinin İnsan Doğasına İlişkin Tutumları adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1 Yrd. Doç. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, e-posta: bayramali.naziroglu@erdogan.edu.tr

2 Yrd. Doç. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, e-posta: yusuf.acuner@erdogan.edu.tr

3 Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, e-posta: alibir61@hotmail.com

Attitudes of Religious Culture and Moral Knowledge Teachers and Religious Vocational High School Teachers towards Human Nature

Citation/©: Nazıroğlu, Bayramali; Acuner H. Yusuf; Birinci, Ali (2017). Attitudes of Religious Culture and Moral Knowledge Teachers and Religious Vocational High School Teachers towards Human Nature, Hitit University Journal of Social Sciences Institute, Year 10, Issue 1, June 2017, pp. 471-502

Abstract: The purpose of this study is to determine assumptions and attitudes of Religious Culture and Moral Knowledge teachers and Religious Vocational High School teachers towards human nature, and to analyze these attitudes with several variables. This quantitative study is carried out with scanning (survey) method. The population of this descriptive study carried out using scanning method consists of Religious Culture and Moral Knowledge teachers and Religious Vocational High School teachers working in state schools in Trabzon during 2014-15 academic year. Given the average scores (\bar{X} =5.93) in human nature sub-dimension, it is observed that the attitude of the attendants towards the human nature is in general positive. However, it is determined that the participants gave negative results for confidence to mankind (trustworthiness), altruism and complexity

Keywords: Human nature, attitude, Religious Culture and Moral Knowledge teacher, Religious Vocational High School teacher.

I. GİRİŞ

İnsanın varoluşsal tasavvuru Antik Çağ filozoflarından Sokrates'in "kendini bilmek" önermesiyle başlatılabilir. Bu yargı, İslam düşünce sisteminde "Kim kendini (nefisini) bilirse Rabbini bilir."¹ şeklinde farklı bir biçimde ifade edilmiştir. İnsanlar kim olduklarını, hangi unsurlardan meydana geldiklerini bilmek isterler. İnsan olmanın ne ifade ettiğini anlamadan toplum bilimcilerinin, eğitimcilerin, ilahiyatçıların ve başka birçok bilim insanının insan yaşamı ve toplumu hakkında doğru ve tutarlı değerlendirmelerde bulunmaları zordur. Bununla birlikte binlerce yıldır insanların kendilerini anlamaya yönelik çabalarına rağmen insan doğasını anlama konusunda herkes tarafından uzlaşılan bir insan doğası kavramına ulaşıldığı söylenemez. Ancak ahlak, sosyal adalet, siyaset, eğitim gibi insan yaşamını

¹ Hadisçilere göre sahih kabul edilmeyen bu söz, sufilerce hadis kabul edilmiştir. (Bkz. Aclüni, 2001, c. 2, s. 361).

düzenleyen alanlarda deruni bir anlayış elde etmek için insan doğasına ilişkin farklı felsefi ve dini bakış açılarını keşfetmek önemli bir kaldıraçtır.

Felsefe, insan doğasının temel ve nihai özelliklerini belirlemeye ve insanın temel etkinlik ve faaliyetlerini bu doğaya dayalı olarak anlamaya çalışır. Bu anlamda felsefenin bakış açısı diğer bilimsel disiplinlerden daha kapsamlıdır (Gökalp, 2010, s. 5). Felsefe tarihi içinde insanı anlamaya yönelik çabaların ortaya çıkardığı beş temel sorun vardır. Bu temel sorunlar, insan doğasına ilişkin yaklaşımların ortaya çıkmasında önemli rol oynadığı gibi günümüzde de pek çok ilmi alanda tartışılmaya devam edilmektedir. Bu sorunlardan birincisi, insan doğasının ne kadarının doğuştan geldiğine ve ne kadarının toplumsal çevre tarafından kazanıldığına ilişkin olan, pek çok deneysel çalışmanın konusunu teşkil eden kalıtım mı çevre mi sorunudur. Diğer dört sorun ampirik olmayıp felsefi sorunlardır. Bu dört önemli sorun alanları şunlardır: Özgür iradeye karşı determinizm, dualizme karşı materyalizm, ahlaksal değerlerin doğası, tanrının varlığı, dinin ve dinsel inançların doğası (Stevenson & Haberman, 1998, ss. 226-235). Bu temel sorunlara yönelik yanıtlar insanın mahiyetinin ne olduğu, insanın evrendeki yeri ve sorumluluğu, yaşamın anlamı, insanın mutluluğu ve kaderi gibi pek çok konunun anlaşılması ve açıklanmasında mihenk taşı olmuştur.

Felsefenin yanı sıra psikoloji de özünde insanın doğasını tanımlamaya ve açıklamaya dönük bir çaba olarak karşımıza çıkar. Felsefeciler, psikoloji biliminin doğduğu 19'uncu yüzyıl sonlarına kadar, insan doğasını kendi tasarımlarına, sezgilerine, çıkarımlarına ve kişisel tecrübelerine dayalı olarak açıklamaya çalışmışlar, aynı zamanda bu açıklamalar kişilik kuramlarını da önemli ölçüde etkilemiştir. Ancak psikoloji bu sorulara cevap ararken olgulara dayalı cevaplar bulmaya çalışmış; bu olguları belirleyebilmek için test ve teknikler geliştirmiş; insanı sistematik olarak inceleyerek ve deneysel araştırmaların sonuçlarından yararlanarak açıklayabilme çabası içinde olmuştur (Burger, 2006; Schultz & Schultz, 2009; Kalat, 2011).

İslam düşüncesinde Rum Suresi 30'uncu ayeti ve fitrat hadisi insan doğasını anlamak için bir başlangıç noktası olarak kabul edilir. Mohammed'in (1995, s. 44) de belirttiği gibi "Fıtrat, kişinin doğuştan sahip olduğu gerçekliğidir ve aynı zamanda fitratın kişinin inançları, değerleri ve hayata bakış açısı, dünya görüşü ve çevresiyle olan ilişkileri üzerinde etkisi vardır. Böyle olduğu için fıtrat, kişinin aklı, davranışları ve dış dünyaya ait kurumlardan ayrı olarak düşünülemez."

Eğitimin imkân ve sınırlılıkları konusunda fitrat hadisini referans noktası alan bir öğretmenin öğrenciye bakışı, uygulayacağı yöntem ve teknikler, yapacağı rehberlik uygulamaları; insan doğasının sabit ve değişmez olduğunu kabul eden ve insan doğasını kötümser bir bakış açısıyla değerlendiren bir öğretmenin uygulamalarından farklı olacaktır. Bu açıdan öğretmenlerin insan doğasına yönelik anlayışlarının belirlenmesi hayati önem arz etmektedir. Çünkü öğretim programlarının hazırlanmasında hareket noktası olarak kabul edilen eğitim felsefesinin temeli insan anlayışına ve insan doğasına bakışına dayanır.

II. Problem, Amaç, Önem

İnsanlar eski çağlardan beri kendi davranışlarından ve insan doğasına ait nazariyelerden etkilenmiş, bunlarla ilgili pek çok felsefi ve teolojik görüşler ortaya koymuşlardır. 19'uncu yüzyılın son çeyreğine kadar filozoflar, insan doğasını kendi deneyimlerine dayalı kurgular, sezgiler ve genellemeler yoluyla incelemiştir. Ancak, bilimsel alandaki gelişmelere paralel olarak, bilimsel araç ve yöntemlerin insan doğasına ilişkin meselelere uygulanmasıyla birçok sosyal bilimci için insan doğası yani "insanı insan yapan özellikler" in neler olduğu konusu önemli bir çalışma alanı olmuştur. (Schultz & Schultz, 2007, s. 26).

Psikoloji ve sosyal psikoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak Pinker (2013) Wrightsman (1992) ve Schultz gibi birçok araştırmacı insan davranışlarını açıklama, anlama ve onlar hakkında öngöründe bulunmak için insan doğası kavramına göndermede bulunur. Aronson ve diğerlerine (2010, s. 52) göre, bireysel farklılıkların yanında sosyal durumların da insan davranışları üzerindeki etkileri dikkate alındığında herkeste ortak olan ve dünyayı neden belirli şekillerde yorumladığımızı açıklayan, insan doğasının temel yasalarını anlamamız gerekmektedir. Bu nedenle insanın durumunu anlamayı ve onu değiştirmeyi amaçlayan bütün girişimlerin temelinde bir insan modeli vardır. Böyle bir model, insan davranışı ve ilişkilerinin nasıl kavramsallaştırılacağını gösterir ve bunların geliştirilmesi için gereken kuramsal çatıyı oluşturur (Kağıtçıbaşı, 1990, s. 19). Buna göre insanların algılanış şekli ile onlara karşı oluşturulan davranış şekilleri arasında da bir ilişki olabilir (Wrightsman, 1992).

Meseleye eğitim açısından bakıldığında eğitim ve öğretim sürecinin en önemli iki unsuru öğretmen ve öğrencidir. Bu iki faktör arasındaki ilişkinin niteliği, eğitim ve öğretimin kalitesinin belirleyicisidir. Öğretmen ile öğrenci

arasındaki ilişkiyi belirleyen en önemli unsurlardan biri de öğretmenin eğitimsel inançlarıdır (Yılmaz & Tosun, 2013, s. 206). Bu inançların en temel kısmını da insan doğasına ilişkin görüşler ve tutumlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin sınıf içi etkinliklerinin anlaşılması ve çözümlenmesinde insan doğasına ilişkin bakış açılarının bilinmesi belirleyici olacaktır. Bu bağlamda araştırmanın temel problemini, “*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin insanın doğasına ilişkin tutumları nasıldır?*” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmamızda ayrıca bu temel probleme bağlı olarak aşağıdaki sorulara da yanıt aranacaktır.

1. Katılımcıların insan doğasına ilişkin görüşlerinin iyimser ve kötümser olma düzeyleri nedir?
2. Katılımcıların İnsan doğasının değişebilirliği ya da değişmezliğine ilişkin tutumları nasıldır?
3. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları cinsiyet, medeni durum, kıdem yılı, lisans düzeyinde bitirdiği okul türü değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları medeni durum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları kıdem yılı değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
6. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları lisans düzeyinde bitirdikleri okul türü değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları görev yaptığı okul türü değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları ebeveyn öğrenim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
9. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları öğretmenlik mesleğini seçmelerindeki faktörü değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

10. Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutlarına yönelik tutumları sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

Bu çalışmanın temel amacı, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilk ve ortaöğretim kurumlarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin varsayımlarını ve tutumlarını betimlemek, bunları çeşitli değişkenler bağlamında analiz etmektir.

Türk-İslam kültürünün oluşmasında büyük etki yapmış unsurlardan biri olan İslam düşüncesinin insan doğasına ilişkin görüşleri teorik açıdan bazı çalışmalara konu olmuştur (Okumuşlar, 1999; Arslan, 2006; Canatan, 2014). Bununla birlikte din öğretimi, örgün eğitim sistemi içinde önemli bir yer tutmasına rağmen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin görüş ve inançlarının yeterince araştırılmadığı söylenebilir.

Örgün eğitim sistemi içinde din eğitiminin yeri dikkate alındığında, bu eğitimi vermekle görevli öğretmenlerin insan doğasına ilişkin inanç ve tutumlarının; eğitimin imkânı ve sınırlılıkları, eğitim-öğretim sürecinde kullanılacak yöntem ve teknikler, sınıf yönetimi ve insan ilişkileri gibi birçok konuda etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü öğretmen inançları; öğretmenlerin nesnelere, olaylar ve insanlar hakkındaki genel bilgi birikimlerini ve aynı zaman psikolojik olarak doğru olduğu farz edilen anlayış, önerme ve eğilimlerini içerir (Borg, 2001, s. 186). Bu açıdan öğretmenlerin insan doğasına ilişkin inanç ve tutumlarının tespit edilmesi öğretmenlerin düşünce süreçlerine, eğitim-öğretimin planlanmasına, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarına ve öğretmenlerin mesleki gelişmelerine önemli katkılar sağlayacaktır.

III. Yöntem

Bir araştırmanın yöntemini belirlemede en etkili unsur araştırmacının çözüm aradığı sorun ya da problemin kendisidir. Araştırmacının ele aldığı sorun, onun yöntemini belirlemektedir. Bu araştırma, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin tutumlarını betimlemeyi ve bu tutumların bazı değişkenlerle ilişkisini belirlemeyi amaçladığından bu çalışmada, betimsel tarama modelinde ilişkiisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

A. Evren ve Örneklem

Tarama modelinde gerçekleştirilen betimsel nitelikteki araştırmanın evreni, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Trabzon il sınırlarındaki devlet okullarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın yapıldığı 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yönetim Bilgi Sistemi (İLSİS) verilerine göre Trabzon ilindeki devlet okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin sayısı 303, İmam- Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin sayısı ise 84'tür. Araştırmaya katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin sayısı 214, İmam- Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenleri sayısı ise 61'dir. Aşağıdaki tabloda örnekleme ilişkin bazı kişisel değişkenlerin frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Örnekleme İlgili Frekans Dağılımları

Madde	Değişken	f	%
Cinsiyet	Kadın	84	30,5
	Erkek	191	69,5
Medeni Durum	Evli	239	86,9
	Bekâr	36	13,1
Yaş	18-25	19	6,9
	36-35	68	24,7
	36-45	114	41,5
	45+	74	26,9
Kıdem yılı	1-5	37	13,5
	6-10	63	22,9
	11-15	45	16,4
	16-20	54	19,6
	20+	76	27,6
Öğrenim Durumu	Lisans	237	86,2
	Yüksek Lisans	38	13,8
	Doktora	-	-
Lisans düzeyinde bitirilen okul türü	Yüksek İslam Enstitüsü	15	5,5
	İlahiyat Eski Program	161	58,5
	İDKAB Öğretmenliği Bölümü	53	19,3
	İlahiyat +Tezsiz Yüksek Lisans veya Pedagojik Formasyon	46	16,7
Öğretmenin görev yaptığı kurum türü	İlkokul	14	5,1
	Ortaokul	125	45,5
	İmam- Hatip Ortaokulu	35	12,7
	İmam- Hatip Lisesi	61	22,2
	Genel Lise	35	12,7
	Meslek Liseleri	5	1,8
Meslek seçimindeki en önemli faktör	Meslek sevgisi ve hizmet ideali	155	56,4
	İş garantisi olması	15	5,5
	Aile ve çevre etkisi	40	14,5

	Kendiliğinden gelişen tesadüfü şartlar	57	20,7
	Katsayı problemi	8	2,9
Sosyoekonomik durum	Düşük sosyoekonomik durum	26	9,5
	Orta sosyoekonomik durum	240	87,3
	Yüksek sosyoekonomik durum	9	3,3
Toplam		275	100,0

B. Veri Toplama Aracı

Araştırmada, kuramsal bilgiler ilgili literatür taranarak elde edilmiş ve katılımcıların insan doğasına ilişkin görüşlerinin saptanmasında Wrightsman (1964) tarafından geliştirilmiş İnsan Doğası Felsefesi Ölçeği (The Philosophies of Human Nature Scale) kullanılmıştır. Bu araç, insanların çevrelerindeki kişileri algılamaları sonucunda göstermiş oldukları anlayışları yansıtmaktadır.

Veri toplama aracı, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların kişisel özelliklerine ait bilgilere, ikinci bölümde ise katılımcıların insan doğasına ilişkin tutumlarını ölçmeye yönelik maddelere yer verilmiştir. Wrightsman (1964) tarafından bu veri toplama aracı, ilk olarak 120 madde şeklinde hazırlanmıştır. Alt boyutlar 20 madde olarak oluşturulup, bu maddelerden 10'u olumlu 10'u olumsuz olarak belirlenmiştir. Daha sonra 177 lisans öğrencisine uygulandıktan sonra ölçeğin madde analizi yapılmıştır. Madde analizi sonucunda 24 madde ölçme aracından çıkarılmıştır. Ardından yapılan yeni bir madde analizi sonucunda 12 madde daha ölçekten çıkarılmıştır. Böylece madde analizi çalışmaları sonucunda ölçekte 84 madde bırakılmıştır. Her alt boyut yedisi olumlu yedisi olumsuz olmak üzere 14 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerden her biri toplumda insanın doğasıyla ilgili olarak benimsenen düşüncelerin betimlenmiş biçimleridir. Katılımcılardan her birinden, tutum ve görüş belirten bu maddeleri benimseme ya da benimsememe derecesine göre, eksi (-) 3 ile artı (+) 3 arasında uzanan bir ölçek üzerinde değerlendirme yapmaları istenmiştir. Dereceleme şu ifadeleri içermektedir.

Cümle size çok uygunsu	+3
Cümle ise orta derecede uygunsu	+2
Cümle size az uygunsu	+1
Cümle size az aykırı ise	-1
Cümle ise orta derecede aykırı ise	-2
Cümle size çok aykırı ise	-3

Buna göre ölçekte yer alan her bir boyut maksimum +42 ile -42 puan arasında değerlendirilmiştir. Ölçeğin tümü için bu puanlar +242 ile -242 puan arasında olacaktır.

Bu çalışmasına ilaveten Wrightsman, ölçeğin güvenilirliğini saptayabilmek için ölçeği 530 lisans öğrencisine uygulamıştır. Ölçek üç ay arayla bu öğrencilere iki kez uygulanmıştır (test-tekrar test). İki uygulama sonucunda elde edilen korelasyon katsayısı .90'dır (Wrightsman, 1992, ss. 80-87). Wrightsman, faktör analizi sonucu insan doğasına ilişkin görüşleri 6 alt bölümün bileşeni olarak kabul etmiştir. Bu alt bölümler şunlardır:

1-İnsana Güven: Bu boyut insanların ne kadar ahlaklı, dürüst ve güvenilebilir olduklarını, başka bir ifade ile insanların dürüst ve güvenilir olma derecelerini ölçer. Bu anlamda güven, insanların başkalarının gelecekteki davranış ve niyetlerine ilişkin olumlu beklenti içinde olmalarını ifade eder. İnsanlara güven boyutunda + (artı) yönde alınan puan, insanların güvenilir, dürüst, ahlaklı ve sorumluk sahibi oldukları inancını, - (eksi) yönde alınan puan ise insanların güvenilmez, ahlaksız ve sorumsuz oldukları inancını ifade eder.

2- İrade Gücü ve Akılcılık: İnsanın kendi davranışlarının temelindeki güdüleri anlayabilmesi ve bunların sonuçlarını denetim altına alabilmesidir. Ölçeğin bu boyutundaki maddeler insanların davranışlarındaki temel güdüleri ve motivasyonları anlama ve bunlardan kaynaklanan davranışlarını kontrol edebilme derecelerini ölçer. İrade gücü ve akılcılık boyutunda + (artı) yönde alınan puan insanların kendi davranışlarının sonuçlarını kontrol edebilecekleri ve kendilerini anlayabilecekleri inancını, - (eksi) yönde alınan puan ise insanların kendi kaderini tayin etme gücüne sahip olmadıkları, arzu ve isteklerine göre mantıksızca hareket ettikleri inancını ifade eder.

3- Özgecilik: Yardımseverlik boyutu, başkalarını düşünme ve başkalarına karşı içten sevgi besleme derecesini ölçer. Özgecilik, bencil olmama, başkalarının duygularını paylaşabilme ve onları gözetebilmedir. Özgecilik boyutunda + (artı) yönde alınan puan, insanların yardımsever olduğu, bencil olmadığı ve içtenlikle başkalarıyla ilgilendikleri inancını ifade ederken - (eksi) yönde alınan puan ise insanların bencil ve hep kendi çıkarlarını düşündükleri inancını ifade eder.

4- Bağımsızlık: İnsanın kendine özgü duygu ve düşüncelerini toplumun karşısında koruyabilmesidir. Bu boyut insanların toplumun çoğunluğunun görüşünü kabul etme ya da ona uyum sağlama yönünde zorlaması karşısında kendi inançlarına ve düşüncelerine bağlı kalma derecesini ölçer. Bağımsızlık boyutunda + (artı) yönde alınan puan insanların grup ya da toplum karşısında kendi düşüncelerini ve fikirleri savunabileceği inancını ifade ederken - (eksi) yönde alınan puan, insanların içinde yaşadığı toplumun veya bir grubun baskılarına boyun eğeceği inancını ifade eder.

5- İnsan Doğasının Karmaşıklığı: İnsanın karmaşık ve zor anlaşılır ya da basit ve kolay anlaşılır olmasıdır. Bu boyut insanların karmaşıklık ve anlaşılabilirliğinin güçlük derecesine karşı yalın ve anlaşılabilirliğinin kolaylık derecesini ölçer. Karmaşıklık boyutunda + (artı) yönde alınan puan insanların karmaşık, anlaşılmaz oldukları inancını, - (eksi) yönde alınan puan ise insanların kolayca anlaşılabilir olduklarını ifade eder.

6- İnsan Doğasının Değişebilirliği: İnsanın temel yapısındaki bireysel farklar ve temel değişebilirlik derecesidir. Bu boyut da insanın temel yapısındaki bireysel farklar ve temel değişebilirlik derecesini ölçer. Değişkenlik boyutunda + (artı) yönde alınan puan insanların ilgi, kişilik açısından farklı oldukları ve zamanla değişebilecekleri inancını ifade ederken - (eksi) yönde alınan puan, insanların ilgi ve kişilik açısından benzer olduklarını ve zamanla değişmeyeceklerini ifade eder (Wrightsman, 1992, ss. 81-85).

İnsan Doğası Felsefesi Ölçeği daha önce Türkiye’de yapılmış olan bazı araştırmalarda Akyıldız (1989), Dönmez (1991), Öner (1991), Küçükkaragöz (1992), Ayok (1995), Kamburoğlu (1996) ve Şahin (1998) birçok araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Akyıldız (1989), Türkiye’deki uygulamalar için test, tekrar test yöntemine dayalı olarak geçerlilik çalışması yapmış ve ölçeğin iki ölçüm arasındaki korelasyon değerini .75 düzeyinde bulmuştur. Aynı ölçek çevirisi Öner (1991) tarafından üniversite öğrencisi deneklere üç aylık bir insan doğası felsefesini değiştirme eğitiminden önce ve sonra uygulandığında kontrol grubu ile deney grubu arasında beklenen yönde bir ayırım yapabildiği görülmüştür.

Ölçek ilk olarak batı kültüründe kullanılmıştır. Bu bir açıdan problem teşkil edebilir. Ancak ABD ve Türk toplumu arasındaki bazı farklılıklara rağmen, Avrupa Birliğine katılım süreci ve batılılaşma dikkat alınırsa Türkiye için de ölçme aracındaki önermelerin geçerli olacağı söylenebilir. Zaten

araştırmamızda kullanılan ölçek, Akyıldız (1989) tarafından Türkçeye çevrilmiş olup, gerekli izin alınarak kullanılmıştır.

Wrightsman (1964) tarafından geliştirilen İnsan Doğası Felsefesi ölçeğine katılımcıların verdiği yanıtlar esas alınarak iç tutarlılık güvenilirliği tarafımızdan yeniden hesaplanmıştır. Bu hesaplamada Cronbach's alpha (α) katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Şencan'a göre (2005) .60 ile .80 arasındaki değer ölçme aracının güvenilirliğini gösterir. Elde edilen sonuca göre katılımcıların ölçeğin maddelerine üst seviyede bir tutarlılıkla cevap verdikleri söylenebilir.

C. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin toplanması işlemi iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Birinci yöntemde ölçeğin çıktuları uygulamanın yapıldığı bazı okullara araştırmacı tarafından iletilmiş ve uygulamadan sonra ölçekler araştırmacı tarafından alınmıştır. İkinci yöntemde Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 04.05.2015 tarih ve 4590697 sayılı yazısı gereğince yapılan Haziran 2015 Mesleki çalışmalarında ölçek araştırmacı tarafından katılımcılara uygulanmıştır.

Veriler toplandıktan sonra her bir ölçek araştırmacı tarafından tek tek incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda bazı katılımcıların ölçeği eksik veya rastgele doldurdıkları tespit edilmiş olup 25 ölçek değerlendirme dışı bırakılmış ve kalan 275 ölçekteki veriler kullanılmıştır. Bilgisayara aktarılan verilerin SPSS (Statistical Package for Social Studies) paket programında çözümlemesi yapılmıştır. Verilerin analizi sürecinde veri toplama aracındaki olumlu maddeler oluğu gibi bırakılıp olumsuz maddeler ters çevrilerek yeni değerler toplanıp kodlandıktan sonra ölçeğin her bir alt bölümü için katılımcıların ortalama puanı hesaplanmıştır. Daha sonra araştırmanın bağımlı değişkeni olan katılımcıların insanın doğasına ilişkin tutumları ile farklı iki grup ortalamaları arasında manidar bir fark olup olmadığını karşılaştırmak için yaygın olarak kullanılan t testi, üç ya da daha fazla grup ortalaması arasındaki farkın anlamlılığını test etmek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA), farklılığa neden olan grubun tespitinde ise Post Hoc Tukey testi kullanılmıştır.

IV. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde İnsan Doğası Felsefesi Ölçeği ve katılımcılara ait bilgi formundan elde edilen bulgular, tablolar yardımıyla sunulmuş; elde edilen

veriler, literatür kısmındaki bilgiler ışığında araştırma sorularına göre yorumlanmıştır.

A. Katılımcı Öğretmenlerin İnsana Doğasına İlişkin Genel Yaklaşımları

Tablo 2’de katılımcıların insan doğasına ilişkin genel tutumları verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların İnsan Doğası Alt Boyutlarına İlişkin Genel Tutum Puanları

İnsan Doğasının Boyutları	N	En düşük Puan	En yüksek Puan	\bar{X}	S
İnsana Güven	275	-30,00	30,00	-3,01	9,18
İrade Gücü ve Akılcılık	275	-12,00	33,00	9,94	8,47
Özgecilik (diğerkâmlık)	275	-26,00	34,00	-1,85	8,42
Bağımsızlık	275	-21,00	21,00	0,86	7,39
Karmaşıklık	275	-30,00	18,00	-1,04	7,41
Değişebilirlik	275	-11,00	24,00	5,45	6,31
İnsan Doğası İyimserlik-Kötümserlik ²	275	-54,00	100,00	5,93	21,59
İnsan Doğası Değişebilirlik ³	275	-30,00	37,00	4,41	10,26

Tablo 2’ye göre katılımcıların insan doğası iyimserlik ve kötümserlik alt boyutunda aldıkları ortama puan ($\bar{X} = 5,93$) ve puanın artı (+) yönde olması dikkate alındığında, katılımcıların insan doğasına ilişkin tutumlarının olumlu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte katılımcıların ölçeğin insana güven, özgecilik ve karmaşıklık boyutlarını olumsuz değerlendirdikleri söylenebilir. Özellikle dini eğitim görmüş olan katılımcıların insana güven ($\bar{X} = -3,01$) ve özgecilik ($\bar{X} = -1,85$) alt boyutlarından eksi yönde puan almaları dikkat çekicidir ve incelenmeye değerdir.

İnsanların ne kadar ahlaklı, dürüst ve güvenilebilir olduklarını başka bir ifade ile insanlara güvenebilme derecesi olarak tanımlanan insan doğasına güven boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanı ($\bar{X} = -3,01$)’dir. Katılımcıların ortalama puanının eksi (-) yönde olması ve bu puanın en düşük ortalama puan olması katılımcıların, insanları güvenilir bulmadıkları şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların almış oldukları dini eğitim ve İslami düşünce sisteminde güvenilir insan olmanın bir değer olduğu dikkate alındığında elde edilen sonuç, dikkat çekici olduğu kadar İslam düşüncesinde güvenme ve güvenilir olma değeriyle de çelişmektedir. Çünkü

² İlk dört alt boyut (İnsana Güven, İrade Gücü ve Akılcılık, Özgecilik ve Bağımsızlık) toplanarak artı (+) yönde alınan puan insan doğasına ilişkin olumlu (iyimser) bakış açısını, eksi (-) yönde alınan puan olumsuz (kötümser) bakış açısını ifade eder.

³ Son iki boyutta (Karmaşıklık ve Değişebilirlik) artı (+) yönden alınan puan insan doğasının değişebileceği ve kompleks olduğu inancını ifade ederken eksi (-) yönde alınan puan insan doğasının değişmez olduğu ve kolayca anlaşılacağı inancını ifade eder.

kişilik özelliği olarak güvenilirlik, İslam dininde herkesin ulaşmayı hedeflediği ve arzu ettiği en önemli insani değerlerin başında gelir. İslam dininde kâmil insan olma yolunda eğer bir adım atılacaksa dürüstlük, hakkaniyet, adalet, yalan söylememe ya da doğruluk gibi vasıflarla pekiştirilen ‘güvenilir birey’ anlayışı temel hareket noktası olmalıdır (Tecim, 2011, s. 64). Güvenilir insan olmaya ilişkin vurgular, gerek Kur’an-ı Kerim ve gerekse Hz. Peygamberin hadislerinde görülebilir. “Emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hud, 11/112). “Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır.” (Saf, 61/2-3). “Müslüman elinden ve dilinden diğer Müslümanların güvende olduğu kimsedir. (Buhari, İman, 1)

Ülkemizde yapılan diğer araştırmalarda da insana güven boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanlarının farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Kamburoğlu (1996) ve Küçükkaragöz’ün (1992) insan doğasına ilişkin yaptıkları çalışmalarda insana güven boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanları sırasıyla ($\bar{X} = 9,90$, $\bar{X} = 9,70$) olumlu yönde olmuştur. Ayok (1995), Dönmezer (1991) ve Şahin’in (1998) yaptıkları araştırmalarda ise insana güven boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanları sırasıyla ($\bar{X} = -5,09$, $\bar{X} = -12,30$ ve $\bar{X} = -8,00$) olumsuz yönde olmuştur. Bizim araştırmamızda ise insana güven boyutuna ilişkin elde edilen puan ($\bar{X} = -3,01$), Ayok ve Şahin’in araştırmalarıyla paralellik arz etmektedir.

Ayrıca Akbaş’ın (2012, s. 601) lise öğrencilerinin insanların çoğunluğuna güvenmeme nedenleri üzerine yaptığı araştırma, insana güvensizlik kategorisinde öğrencilerin insanlara güvenmeme nedenleri konusunda önemli veriler sunmaktadır. Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin diğer insanların çoğunluğuna güvenmeme nedenlerinin başında, diğer insanların kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğine yönelik inanç gelmektedir. Bu kategoride görüş belirten öğrenciler; insanları, bencil, kendi çıkarlarını düşünen ve menfaatleri doğrultusunda hareket eden kişiler olarak görmektedir. Ayrıca katılımcıların bir bölümü de insan doğasına güvenmeme yönünde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bu görüşte olan öğrenciler, insanlara “insan oldukları” için güvenmeme eğilimindedir.

1990 ve 1997 yıllarında Esmir ve arkadaşları (1999, s. 26) tarafından yapılan Türkiye Değerler Araştırması’nda, insanlara “Sizce, genelde insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi?” diye sorulmuştur. Bu soruya evet diyenlerin oranı 1990 yılında yapılan araştırmada yüzde 10, 1997 yılında

yapılında ise yüzde 7'dir. Bu oranlarla Türkiye 43 ülke arasında ilk araştırmada sondan ikinci diğesinde ise sonuncudur. Farklı zamanlarda ülkemizde gerçekleştirilen bu araştırmalar ülkemizde kişilerarası güven düzeyinin çok düşük olduğunu göstermektedir.

Tecim (2011) "Sosyal Güven Oluşumunda Dinin Etkisi" isimli doktora tezinde güven-güvensizliğin çağdaş toplumların ana sorunlarından birisi olduğu tespitinde bulunarak, dinin sürdürülebilir güven diyebileceğimiz yapının oluşmasında oldukça gerekli bir değişken olduğunu iddia etmiştir. Ancak yaptığı araştırmada ulaştığı sonuç güven, dürüstlük ve yardımseverlik gibi değişkenlerde ortalamalar ve yüzdeler negatif yönde olmuştur. Gerek bizim araştırmamız gerekse Tecim'in (2011) yaptığı araştırmadan hareketle ülkemizde insanların diğer insanlara güven sorunu yaşadıkları, insanlara güven boyutunda ekonomik ve sosyal unsurların daha belirleyici olduğu iddia edilebilir.

Dönmez (1990) insana güven boyutunda Türkiye'deki katılımcıların yurtdışındaki katılımcılardan daha düşük puan almalarını, insanlarımızın yeterince sorumluluk bilincine göre davranmadıklarına bağlamaktadır. Bizim araştırmamızda; katılımcıların insan doğası alt boyutlarından aldıkları puan toplamının artı yönde olması ancak insanlara güven, özgecilik ve karmaşıklık boyutlarında eksi yönde olması, ülkemizin içinde bulunduğu sosyopolitik durumun bir tezahürü olabileceği gibi, insan doğasının iyiliği ve kötülüğü probleminde katılımcıların çift yönlü bir insan doğası algısına sahip oldukları şeklinde yorumlanabilir. Genel olarak insan doğasını olumlu olarak değerlendiren katılımcıların, insana güven ve özgecilik alt boyutlarında olumsuz puan almaları onların, insanı hem iyilik hem de kötülük potansiyeline sahip varlıklar olarak algıladıkları sonucuna varılabilir.

İnsanın kendi davranışlarının temelindeki güdüleri anlayabilmesi ve bunların sonuçlarını denetim altına alabilmesi olarak tanımlanan İrade Gücü ve Akılcılık boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanı ($\bar{X} = 9,94$)'tür. Ortalama puanın olumlu yönde olması ve diğer alt boyutlarda alınan puanların en yükseği olması katılımcıların; insandaki akıl ve irade kapasitelerine, bu kapasitelerin insan davranışları üzerindeki etkilerine inandıkları şeklinde yorumlanabilir. Böylece katılımcıların düşünen aklın insan davranışlarını belli bir dereceye kadar etkilediği anlayışını benimsedikleri ve böylelikle; düşünme, analiz ve akılcı hesaplamaya vurgu

yapan anlayışlar ile dürtü, içgüdü ve diğer akıldışı etkenleri öne çıkaran anlayışlar arasındaki “akıl mı içgüdü mü” tartışmasında birinci görüşten yana oldukları söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında özellikle İslam düşüncesinde aklın ve iradenin insanı diğer varlıklardan ayıran temel özellik olduğu anlayışı etkili olmuş olabilir. Ayrıca insanın özgürlüğü ve kaderi sorununda katılımcıların, kaderci (determinist) bir bakış açısına değil, özgür iradeyi esas alan ve insanın sorumluluğunu ön plana çıkaran bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir.

İnsanların karmaşık ve zor anlaşılır olması ya da basit ve kolay anlaşılır olma derecesi olarak tanımlan insan doğasının karmaşıklık boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanları ($\bar{X} = -1,04$)’tür. Katılımcıların ortalama puanlarının negatif (-) yönde olması katılımcıların insanı karmaşık ve zor anlaşılır görmedikleri şeklinde yorumlanabilir. Bu sonuç; katılımcıların insan davranışlarına bakarak “işte insanlar böyledir, ne de olsa insan” şeklinde genelleme yaparak insanların davranışlarını tahmin etme ve kontrol altına alma girişimlerinin bir ürünü olabilir. Çünkü genellikle günlük hayatta genellemeler yaparak insanlar hakkında birtakım değer yargıları ileri sürerek insan davranışlarını ve insan doğasını indirgemeci bir yaklaşımla tek yönlü ele alma teşebbüslerinde bulunabiliyoruz.

Bireyci olmama, saygı ve sempati, başkalarıyla ilgilenme derecesi olarak tanımlan insan doğasının özgecilik boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanı ($\bar{X} = -1,85$)’tir. Katılımcıların ortalama puanlarının negatif (-) yönde olması onların saygı ve sempati, başkalarıyla ilgilenme derecesi olarak tanımlanan özgecilik boyutunu olumsuz olarak değerlendirdikleri anlamına gelir. Bu araştırmada elde edilen sonuç, Şahin’in (1998, s. 65) elde ettiği sonuçla paralellik arz etmektedir. Söz konusu araştırmada, hemşirelerin insan doğasının özgecilik boyutuna ilişkin ortalama puanı ($\bar{X} = -6,59$)’dur. İki araştırma karşılaştırıldığında hemşirelerin, DKAB ve İHL meslek dersleri öğretmenlerine göre insan doğasının özgecilik boyutuna ilişkin daha olumsuz bir tutum içinde oldukları söylenebilir. Bu fark her iki grubun ilgilendikleri hedef kitlenin farklı olmasından kaynaklanabileceği gibi, zaman içerisinde meslekte edinilen tecrübelerden de kaynaklanıyor olabilir.

İnsanın kendine özgü duygu ve düşüncelerini toplumun karşısında koruyabilme derecesi olarak tanımlanan bağımsızlık boyutuna ilişkin katılımcıların ortalama puanları ($\bar{X} = 0,86$)’dır. Ortalamanın olumlu yönde fakat sifıra yakın olması katılımcıların insanları tam anlamıyla bağımsız

olarak görmedikleri, insan davranışlarında toplumsal değerler ve yönlendirmelerin ve dolayısıyla çevrenin etkili olduğu anlayışını benimsedikleri söylenebilir.

İnsanın temel yapısındaki bireysel farkları ve temel değişebilirlik derecesini ifade eden insanın doğasının değişebilirlik boyutunda katılımcıların ortalama puanları ($\bar{X} = 5,45$)'tir. Bu puan İrade gücü ve Akılcılık boyutundan sonra alınan en yüksek puandır. Bu sonuç, katılımcıların insan doğasının değişebilir olduğu görüşünü benimsedikleri şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda katılımcıların insanın bir doğasının olduğu ama değişmeyen bir doğa değil, çevre ve kültür tarafından etkilenebilen ve insan türüne özgü potansiyelleri içeren bir öz olarak yorumlanan fitrat anlayışına yakın bir tutum içinde oldukları iddia edilebilir.

B. Bazı Değişkenlere Göre Öğretmenlerin İnsan Doğasına İlişkin Değerlendirmeleri

Bu başlık altında katılımcı öğretmenlerin İnsan Doğası Felsefesi Ölçeği alt boyutlarını değerlendirmelerinde bazı değişkenler açısından anlamlı bir farkın olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır.

Tablo 3: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p	Sonuç
İnsana Güven	Kadın	84	-3,02	9,07	273	-,007	,995	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	-3,01	9,27				
İrade gücü ve Akılcılık	Kadın	84	11,32	8,63	273	1,79	,074	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	9,34	8,35				
Özgecilik	Kadın	84	-1,46	8,85	273	,514	,608	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	-2,03	8,24				
Bağımsızlık	Kadın	84	,21	8,11	273	-,968	,334	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	1,15	7,05				
Karmaşıklık	Kadın	84	-,73	8,29	273	,458	,647	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	-1,18	7,00				
Değişebilirlik	Kadın	84	6,46	7,05	273	1,75	,080	p>,05 Anlamsız
	Erkek	191	5,01	5,92				

Tablo 3'te de görüldüğü gibi katılımcıların cinsiyetlerine göre insan doğasını değerlendirmede farklılaşmadıkları görülmektedir. Anlamlılık düzeyinde olmasa da kadınların irade gücü ve akılcılık, değişebilirlik ve özgecilik boyutlarında daha yüksek puan aldıkları, erkek katılımcıların ise bağımsızlık boyutlarında daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. İnsan doğasına

ilişkin ülkemizde yapılan araştırmalardan Kamburoğlu (1996) ve Küçükkaragöz (1992)'ün araştırmalarında da cinsiyet değişkenine göre insan doğasını değerlendirmede anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bizim araştırmamızla birlikte diğer iki araştırmada da cinsiyet değişkenine göre insan doğasını değerlendirmede anlamlı farklılığın olmaması, ülkemizdeki katılımcıların insan doğasına ilişkin benzer tutumlar içinde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4: Katılımcıların Medeni Durumlarına Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Medeni Durum	N	\bar{X}	S	sd	t	p	Sonuç
İnsana Güven	Evli	239	-2,79	9,12	273	1,05	,291	p>,05 Anlamsız
	Bekâr	36	-4,52	9,55				
İrade gücü ve Akılcılık	Evli	239	10,02	8,48	273	,380	,704	p>,05 Anlamsız
	Bekâr	36	9,44	8,45				
Özgecilik	Evli	239	-1,53	8,46	273	1,66	,097	p>,05 Anlamsız
	Bekâr	36	-4,02	7,93				
Bağımsızlık	Evli	239	,903	7,15	273	,221	,825	p>,05 Anlamsız
	Bekâr	36	,611	8,93				
Karmaşıklık	Evli	239	-1,54	7,25	273	-2,92	,004	p<,05 Anlamlı
	Bekâr	36	2,27	7,73				
Değişebilirlik	Evli	239	5,30	6,24	273	-1,06	,289	p>,05 Anlamsız
	Bekâr	36	6,50	6,72				

* P<.05 (.05 düzeyinde anlamlı)

Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların medeni durumlarına göre insan doğasının karmaşıklık boyutuna ilişkin tutumlarında anlamlı bir fark olduğu [$t(273) = -2.926$, $p<0.05$] görülmektedir. Katılımcıların insan doğasının karmaşıklık boyutuna ilişkin puan ortalamaları incelendiğinde, evli olan öğretmenlerin puan ortalamasının ($\bar{X} = -1,54$) bekâr olan öğretmenlerin puan ortalamasından ($\bar{X} = 2,27$) daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgu evli öğretmenlerin insanları daha basit ve kolay anlaşılabilir olarak algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Evlilik süresince birlikte yaşamının yol açtığı alışkanlık veya eşlerin birbirini tanımaları, evli katılımcıların insanları daha basit ve kolay anlaşılabilir değerlendirmesine yol açmış olabilir.

Tablo 5: Katılımcıların Yaşlarına Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Yaş	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsana Güven	18-25 yaş	19	-6,05	10,06	,772	3/271	,510	p>,05 Anlamsız
	26-35 yaş	68	-2,51	9,16				
	36-45 yaş	114	-2,84	9,25				
	45 ve üstü	74	-2,97	8,89				
	Toplam	275	-3,01	9,18				
İrade gücü Akılcılık	18-25 yaş	19	11,00	8,15	,353	3/271	,787	p>,05 Anlamsız
	26-35 yaş	68	10,19	8,55				
	36-45 yaş	114	10,14	9,15				
	45 ve üstü	74	9,14	7,41				
	Toplam	275	9,94	8,47				
Özgecilik	18-25 yaş	19	-3,42	7,61	,987	3/271	,399	p>,05 Anlamsız
	26-35 yaş	68	-,42	8,50				
	36-45 yaş	114	-2,21	8,96				
	45 ve üstü	74	-2,22	7,63				
	Toplam	275	-1,85	8,42				
Bağımsızlık	18-25 yaş	19	-1,05	8,93	1,437	3/271	,232	p>,05 Anlamsız
	26-35 yaş	68	1,14	7,45				
	36-45 yaş	114	,219	7,73				
	45 ve üstü	74	2,09	6,22				
	Toplam	275	,86	7,39				
Karmaşıklık	18-25 yaş	19	1,00	10,08	,970	3/271	,407	p>,05 Anlamsız
	26-35 yaş	68	-,33	7,87				
	36-45 yaş	114	-1,36	7,31				
	45 ve üstü	74	-1,72	6,27				
	Toplam	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	1 18-25 yaş	19	9,52	6,18	3,215	3/271	,023	p<,05 Anlamlı 1-4
	2 26-35 yaş	68	5,51	6,75				
	3 36-45 yaş	114	5,32	6,42				
	4 45 ve üstü	74	4,56	5,40				
	Toplam	275	5,45	6,31				

Tablo 5'te görüldüğü üzere katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin tutumları, katılımcıların yaş değişkeni açısından karşılaştırılmıştır. Ancak önce varyansların homojenlik değerlerini incelemek amacıyla Levene Testi uygulanmıştır. Levene Testi sonucunda tüm boyutlar için anlamlı bir fark [$p>.05$] saptanmamış ve varyansların homojen dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerini yaş değişkeni ile karşılaştırmak için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre insan doğası değişkenlik alt boyutunda istatistiksel olarak manidar [$F(3-271)=3,21$ $p<.05$] bir fark saptanmıştır. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına göre, değişkenlik alt boyutunda 18-25 yaş grubu ortalamasının ($\bar{X} = 9,52$) 45 ve üstü yaş grubu ortalamasından ($\bar{X} = 4,56$)

daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle 18-25 yaş grubu, insan doğasını daha değişken olarak algılamaktadır. Bilişsel yaklaşıma göre, her birey çevresi hakkında bir dizi bilişsel yapılar oluşturur (Burger, 2006, s.639). Bu anlamda yaşamımıza ilişkin sosyal ilişkileri ve olayları bir sistem veya bir yapı içinde organize ettiğimiz ve yorumladığımız varsayımından hareketle 45 ve üstü yaş grubunun daha sabit ve statik bir bilişsel yapıya sahip oldukları, yaşam boyunca elde ettikleri tecrübelerle dayanarak insanları genellemeler yaparak kategorize etme eğilimde oldukları söylenebilir.

Tablo 6: Katılımcıların Kıdem Yılına Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Kıdem Yılı	N		S	F	sd	p	Sonuç
İnsana Güven	1-5 Yıl	37	-2,83	10,53	1,140	4/270	,338	p>,05 Anlamsız
	6-10 yıl	63	-3,28	8,06				
	11-15 yıl	45	-5,44	9,20				
	16-20 yıl	54	-2,29	10,22				
	20 ve üzeri	76	-1,96	8,50				
	Toplam	275	-3,01	9,18				
İrade Gücü ve Akılcılık	1-5 Yıl	37	10,27	7,48	,496	4/270	,738	p>,05 Anlamsız
	6-10 yıl	63	11,04	9,23				
	11-15 yıl	45	10,11	9,46				
	16-20 yıl	54	9,37	8,08				
	20 ve üzeri	76	9,18	8,01				
	Toplam	275	9,94	8,47				
Özgecilik	1-5 Yıl	37	,0270	7,77	,841	4/270	,500	p>,05 Anlamsız
	6-10 yıl	63	-2,03	8,70				
	11-15 yıl	45	-3,22	9,30				
	16-20 yıl	54	-1,35	8,91				
	20 ve üzeri	76	-2,18	7,56				
	Toplam	275	-1,85	8,42				
Bağımsızlık	1-5 Yıl	37	,702	7,21	1,285	4/270	,276	p>,05 Anlamsız
	6-10 yıl	63	-,301	7,97				
	11-15 yıl	45	-,266	8,16				
	16-20 yıl	54	2,09	7,72				
	20 ve üzeri	76	1,71	6,10				
	Toplam	275	,8655	7,39				
Karmaşıklık	1-5 Yıl	37	-,2162	8,13	,671	4/270	,613	p>,05 Anlamsız
	6-10 yıl	63	-,0794	7,64				
	11-15 yıl	45	-1,06	8,92				
	16-20 yıl	54	-1,70	6,64				
	20 ve üzeri	76	-1,77	6,38				
	Toplam	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	1 1-5 Yıl	37	7,67	6,42	2,66	4/270	,033	p<,05 Anlamlı 1-5
	2 6-10 yıl	63	5,03	6,49				
	3 11-15 yıl	45	4,44	7,14				
	4 16-20 yıl	54	6,75	6,07				
	5 20 ve üzeri	76	4,40	5,41				
	Toplam	275	5,45	6,31				

Tablo 6’da görüldüğü üzere katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin tutumları, katılımcıların kıdem yılı değişkeni açısından karşılaştırılmıştır. Ancak önce varyansların homojenlik değerlerini incelemek amacıyla Levene Testi uygulanmıştır. Levene Testi sonucunda tüm boyutlar için anlamlı bir fark [$p > .05$] saptanmamış ve varyansların homojen dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin tutumlarını kıdem yılı değişkeni ile karşılaştırmak için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre, insan doğası değişkenlik alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılaşma [$F(4-270) = 2,66$ $p < .05$] görülmüştür. Farkın hangi değişkenlerden kaynaklandığını görmek için Tukey HSD testi yapılmış ve kıdem yılı 1-5 olan öğretmenlerin ($\bar{X} = 7,67$) kıdem yılı 20 yıldan fazla olan öğretmenlere göre ($\bar{X} = 4,40$) insan doğasını daha değişken olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu verilere göre çalışma yıllarının insan doğasının değişebilirlik alt boyutunda etkili olduğu ve tecrübeli öğrenmelerin diğer insanlara yönelik daha genellemeci bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir.

Tablo 7: Katılımcıların Lisans Düzeyinde Bitirdikleri Okul Türüne Göre İnsan Doğası/Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Okul Türü	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsana Güven	Yüksek İslam Enstitüsü	15	-,866	8,37	,959	3/271	,412	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	-3,40	8,83				
	İDKAB Öğretmenliği	53	-3,81	9,16				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	-1,43	10,56				
	TOPLAM	275	-3,01	9,18				
İrade Gücü ve Akılcılık	Yüksek İslam Enstitüsü	15	14,00	5,83	1,448	3/271	,229	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	9,45	8,54				
	İDKAB Öğretmenliği	53	10,56	7,78				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	9,60	9,49				
	TOPLAM	275	9,94	8,47				
Özgecilik	Yüksek İslam Enstitüsü	15	1,13	4,65	,681	3/271	,564	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	-1,95	8,53				
	İDKAB Öğretmenliği	53	-2,24	8,00				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	-2,06	9,43				
	TOPLAM	275	-1,85	8,42				

Bağımsızlık	Yüksek İslam Enstitüsü	15	5,00	4,20	1,970	3/271	,119	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	,757	7,07				
	İDKAB Öğretmenliği	53	-,188	7,93				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	1,10	8,34				
	TOPLAM	275	,865	7,39				
Karmaşıklık	Yüksek İslam Enstitüsü	15	,733	6,37	,415	3/271	,743	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	-1,27	6,84				
	İDKAB Öğretmenliği	53	-,622	8,41				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	-1,30	8,49				
	TOPLAM	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	Yüksek İslam Enstitüsü	15	4,06	4,19	,733	3/271	,533	p>,05 Anlamsız
	İlahiyat Eski Program	161	5,17	6,33				
	İDKAB Öğretmenliği	53	6,22	6,57				
	İlahiyat+Tezsiz YL veya Formasyon	46	6,02	6,54				
	TOPLAM	275	5,45	6,31				

Tablo 7'deki tek yönlü varyans analizi sonuçları, katılımcıların lisans düzeyinde bitirdikleri okul türüne göre insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerin lisans düzeyinde mezun oldukları okul türlerinin insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde belirleyici olmadığı söylenebilir. Tutumların ya da inançların oluşumunda öğretim programları önemli bir etkidir. Bu sonuçlardan hareketle Yüksek Din Eğitimi kurumlarında okutulan ders içeriklerinin benzer olduğu veya insan doğasına bakış açısında farklılaşma meydana getirecek kadar çeşitliliğe sahip olmadığı söylenebilir. Öğretmenlerin insan doğasına ilişkin tutumlarının oluşmasında lisans düzeyinde eğitim gördükleri felsefi yaklaşımların ve öğretim programların etkili olduğu pek çok araştırmacı tarafından ifade edilmiştir (Borg, 2001 & Deryakulu, 2004). Bu anlamda öğretmenlerin öğretim ve öğrenmeye ilişkin sahip oldukları inançlar, öğretmenlerin teorik alt yapılarını yansıttığı gibi öğretim sürecinde kullandıkları öğretim uygulamalarını, yaptıkları öğretim planlarını, öğretim sürecinde öğrencileri için uygun görecekları eğitsel etkinlik türlerinin seçimini de etkilemektedir (Yılmaz & Tosun, 2013).

Tablo 8: Katılımcıların Branşlarına Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin t-Testi Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Branş	N	\bar{X}	S	Sd	t	p	Sonuç
İnsana Güven	DKAB	214	-2,70	8,98	273	1,05	,291	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	-4,11	9,85				
İrade Gücü ve Akılcılık	DKAB	214	10,06	8,67	273	,422	,673	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	9,54	7,76				
Özgecılık	DKAB	214	-1,48	8,53	273	1,37	,170	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	-3,16	7,94				
Bağımsızlık	DKAB	214	1,13	7,42	273	1,11	,266	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	-,065	7,27				
Karmaşıklık	DKAB	214	-1,04	7,43	273	,022	,983	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	-1,06	7,39				
Değişebilirlik	DKAB	214	5,12	6,24	273	-1,63	,102	p>,05 Anlamsız
	Mes. Der.	61	6,62	6,45				

Tablo 8'den de anlaşılacağı üzere katılımcıların branşlarına göre insan doğasını değerlendirmede farklılaşmadıkları görülmektedir. Anlamlılık düzeyinde olmasa da DKAB öğretmenlerinin güven, özgecılık boyutlarında daha yüksek puan aldıkları, İHL Meslek Dersleri öğretmenlerinin ise sadece değişebilirlik boyutunda daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Verilerden hareketle DKAB öğretmenlerinin insanları daha güvenilir ve özgeci buldukları söylenebilir.

İnsan doğasına ilişkin tutumlarımızın oluşmasında diğer insanların davranışlarını gözlemlemek ve bireyin yaşam felsefesini sürekli değerlendirmesi önemli rol oynar. Aynı zamanda öğretmenlerin insan doğasını iyimser ve kötümser görme derecelerinin sınıf içi etkinlik ve iletişim becerilerinde de etkili olduğu iddia edilmektedir. Özçelik (2002) yaptığı araştırmada insan doğasını iyimser olarak değerlendiren katılımcıların demokratik yönetsel tutum benimsediklerini; insan doğasını kötümser değerlendirenlerin ise otokratik yönetsel tutum benimsediklerini tespit etmiştir. İmam- Hatip Meslek dersleri öğretmenlerinin sınıf içi uygulamalarında daha disiplinli olmaları insan doğasına ilişkin daha olumsuz bir tutuma sahip olmalarının bir tezahürü olabilir.

Tablo 9: Katılımcıların Görev Yaptığı Okul Türüne Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Katılımcıların Görev Yaptığı Okul Türü	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsana Güven	İlköğretim	139	-2,45	9,62	,6972/272		,499	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	-3,30	9,01				
	Liseler	40	-4,30	7,81				
	Toplam	275	-3,01	9,18				
İrade Gücü ve Akılcılık	İlköğretim	139	10,74	8,58	2,262/272		,106	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	9,78	8,58				
	Liseler	40	7,55	7,45				
	Toplam	275	9,94	8,47				
Özgecilik	İlköğretim	139	-1,17	8,96	,9672/272		,381	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	-2,39	8,04				
	Liseler	40	-2,92	7,26				
	Toplam	275	-1,85	8,42				
Bağımsızlık	İlköğretim	139	1,14	7,97	,2462/272		,782	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	0,70	7,08				
	Liseler	40	0,27	6,00				
	Toplam	275	0,86	7,39				
Karmaşıklık	İlköğretim	139	-1,89	7,57	1,8642/272		,157	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	-,281	7,58				
	Liseler	40	,050	6,13				
	Toplam	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	İlköğretim	139	5,17	6,42	,4142/272		,661	p>,05 Anlamsız
	İmam-Hatip Okulları	96	5,92	6,32				
	Liseler	40	5,32	5,97				
	Toplam	275	5,45	6,31				

Tablo 9'daki tek yönlü varyans analizi sonuçları, katılımcıların görev yaptığı okul türüne göre, insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde istatistikî olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerin görev yaptığı okul türlerinin insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde belirleyici olmadığı söylenebilir. Bu sonuçlardan hareketle araştırma kapsamındaki okullarda öğrencilerin davranışlarında katılımcıların insan doğasını farklı değerlendirecek kadar farklılıkların olmadığı söylenebilir. Genelde örgün eğitim sisteminde öğretmenlik meslek derslerinin benzer içeriklere sahip olması ve eğitim öğretim-sürecinin öğretmen merkezli olması öğrencilerin benzer davranışlar sergilemelerinde etkili olabilir. Aynı zamanda öğretmenlerin insan doğasına ilişkin görüşlerinin okul türüne göre

farklılaşmaması “öğrenci her yerde öğrencidir” varsayımının bir tezahürü olabilir.

Tablo 10: Katılımcıların Anne Öğrenim Durumuna Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Anne Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsan doğasına güven	Lise	20	-2,00	8,33	1,573/271		,196	p>,05 Anlamsız
	İlkokul/Ortaokul	91	-3,73	9,40				
	Okur-yazar	65	-1,03	9,62				
	Okur-yazar değil	99	-3,86	8,74				
	Toplam	275	-3,01	9,18				
İrade sağlamlığı ve Akılcılık	Lise	20	7,05	7,36	2,263/271		,081	p>,05 Anlamsız
	İlkokul/Ortaokul	91	8,73	8,49				
	Okur-yazar	65	10,69	8,94				
	Okur-yazar değil	99	11,15	8,16				
	Toplam	275	9,94	8,47				
Özgecilik	Lise	20	-1,35	6,76	1,653/271		,178	p>,05 Anlamsız
	İlkokul/Ortaokul	91	-1,52	9,00				
	Okur-yazar	65	-,369	7,98				
	Okur-yazar değil	99	-3,24	8,35				
	Toplam	275	-1,85	8,42				
Bağımsızlık	Lise	20	1,35	8,78	,4533/271		,716	p>,05 Anlamsız
	İlkokul/Ortaokul	91	,131	7,55				
	Okur-yazar	65	1,10	7,37				
	Okur-yazar değil	99	1,28	7,01				
	Toplam	275	,865	7,39				
Karmaşıklık	Lise	20	2,45	7,08	1,833/271		,140	p>,05 Anlamsız
	İlkokul/Ortaokul	91	-,824	8,50				
	Okur-yazar	65	-1,72	7,20				
	Okur-yazar değil	99	-1,51	6,36				
	Toplam	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	1 Lise	20	1,00	5,17	4,473/271		,004	p<,05 Anlamlı 1-2
	2 İlkokul/Ortaokul	91	6,20	7,09				
	3 Okur-yazar	65	4,81	5,31				
	4 Okur-yazar değil	99	6,09	6,02				
	Toplam	275	5,45	6,31				

Tablo 10’da görüldüğü üzere katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmeleri, katılımcıların anne öğrenim durumu açısından karşılaştırılmıştır. Ancak önce varyansların homojenlik değerlerini incelemek amacıyla Levene Testi uygulanmıştır. Levene Testi sonucunda tüm boyutlar için anlamlı bir fark [p>.05] saptanmamış ve varyansların homojen dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların insan doğasının alt boyutlarına ilişkin tutumlarını anne öğrenim durumu değişkeni ile karşılaştırmak için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre insan doğası değişkenlik alt boyutunda istatistiksel olarak manidar [F(3-271) = 4,47 p<.05] bir fark

saptanmıştır. Farkın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına göre, insan doğası değişkenlik alt boyutunda, anneleri ilkökul veya ortaokul mezunu olan katılımcıların ortalamasının ($\bar{X} = 6,20$) anneleri lise mezunu olan katılımcıların ortalamasından ($\bar{X} = 1,00$) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle anneleri ilkökul veya ortaokul mezunu olan katılımcıların insan doğasını daha değişken olarak algıladıkları ifade edilebilir. Ülkemizde yapılan diğer araştırmalarda da Şahin (1998), Kamburoğlu (1996) benzer sonuçlar elde edilmiştir. Özellikle Şahin tarafından yapılan araştırmada hemşirelerin annelerinin eğitim düzeylerine göre, insan doğasını özgecilik ve değişebilirlik alt boyutlarında farklı değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmada annenin eğitim düzeyi arttıkça değişebilirlik alt boyutu ortalama puanı da artmaktadır. Şahin'e (1998, s. 77) göre eğitim; toplumun gelişmesinde, kalkınmasında ve insanın belli tutum ve davranışlar kazanmasında önemli bir rol oynar. Bireyin eğitim düzeyleri yükseldikçe ekonomik ve sosyal konumlarında da yükselme olması beklenir. Eğitim aynı zamanda bireylerin tutumlarında, düşüncelerinde ve değerlerinde de değişmeler sağlayarak diğer insanlara yönelik kabullerini etkileyebilmektedir. Bizim araştırmamızda ise tam tersi bir durum söz konusudur. Katılımcıların anne eğitim seviyeleri arttıkça değişebilirlik alt boyutu ortalama puanı düşmektedir. Bu tür bir sonucun ortaya çıkması ailelerin içinde buldukları farklı sosyokültürel yapılarla açıklanabileceği gibi, eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarını daha belirgin ve belirleyici bir insan anlayışına göre yetiştirme eğiliminde olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 11: Katılımcıların Baba Öğrenim Durumuna Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Baba Öğrenim Durumu	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsan doğasına güven	Üniversite	43	-2,81	8,97	,569	4/270	,685	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	-1,93	9,67				
	İlkokul/Ortaokul	123	-3,13	9,66				
	Okur-yazar	67	-2,83	8,59				
	Okur-yazar değil	11	-6,72	6,70				
	Toplam	275	-3,01	9,18				
İrade sağlamlığı ve Akılcılık	Üniversite	43	8,6	9,31	1,047	4/270	,499	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	8,16	7,23				
	İlkokul/Ortaokul	123	10,12	8,47				
	Okur-yazar	67	10,86	8,16				
	Okur-yazar değil	11	12,45	9,94				

	Toplam	275	9,94	8,47				
Özgecılık	Üniversite	43	-,302	8,33	,842	4/270	,499	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	-,103	9,23				
	İlkokul/Ortaokul	123	-,194	8,47				
	Okur-yazar	67	-,267	8,10				
	Okur-yazar değil	11	-,436	7,96				
	Toplam	275	-,185	8,42				
Bağımsızlık	Üniversite	43	-,604	7,80	,644	4/270	,632	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	1,58	7,16				
	İlkokul/Ortaokul	123	1,34	7,78				
	Okur-yazar	67	,686	6,74				
	Okur-yazar değil	11	,363	5,93				
	Toplam	275	,865	7,39				
Karmaşıklık	Üniversite	43	,395	8,64	1,413	4/270	,230	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	-,193	7,91				
	İlkokul/Ortaokul	123	-,886	7,46				
	Okur-yazar	67	-,213	6,23				
	Okur-yazar değil	11	-,427	6,00				
	Toplam	275	-,104	7,41				
Değişebilirlik	Üniversite	43	6,30	6,41	,670	4/270	,614	p>,05 Anlamsız
	Lise	31	4,12	7,49				
	İlkokul/Ortaokul	123	5,69	6,21				
	Okur-yazar	67	5,28	5,31				
	Okur-yazar değil	11	4,36	9,09				
	Toplam	275	5,45	6,31				

Tablo 11'e göre tek yönlü varyans analizi sonuçları, katılımcıların baba öğrenim durumuna göre, insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde istatistikî olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Bu sonuçlara göre, öğretmenlerin baba öğrenim durumlarının insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde belirleyici olmadığı söylenebilir.

Burada önemli olan husus, anne eğitim durumu ile insan doğasının değişebilirliği arasında anlamlı sonuçlar çıkarken, baba eğitim durumu değişkeni için böyle bir durumun söz konusu olmamasıdır. Şahin'in (1998) hemşirelerin insan doğası tutumları üzerine yaptığı araştırmada da bezer sonuç elde edilmiştir. Yani katılımcıların babalarının eğitim düzeylerine göre insan doğasını değerlendirmelerinde anlamlı fark bulunamamıştır. Yaşadığımız toplum ataerki bir toplum olduğu için genellikle çocukların bakımı ve yetiştirilme görevini anneler üstlenmektedir. Bu nedenle çocukların bazı değerleri kazanıp kazanmamasında, algı ve tutumların oluşmasında annenin rolü büyüktür. Kültürü taşıma ve çocukları sosyalleştirme fonksiyonu aileyi eğitim açısından daha da önemli hale getirmektedir. Özellikle ülkemizdeki örgün eğitim kurumlarında aile birliğine önem verme, dayanışma, duyarlılık, hoşgörü, saygı, sevgi, sorumluluk ve güven değerlerini içselleştirmesi umulmaktadır. Katılımcıların babalarının

eğitim düzeylerine göre insan doğasını değerlendirmelerinde anlamlı farkın bulunmaması annenin çocuğun yetiştirilme sürecinde daha etkin bir rol oynamasından kaynaklanıyor olabilir.

Tablo 122: Katılımcıların Sosyoekonomik Durumuna Göre İnsan Doğası Felsefesi Tutum Puanlarına İlişkin ANOVA Sonuçları

İnsan Doğasının Boyutları	Sosyoekonomik Durum	N	\bar{X}	S	F	sd	p	Sonuç
İnsan doğasına güven	Düşük sosyoekonomik düzey	26	-4,88	10,35	,652	2/272	,522	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	-2,86	9,02				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	-1,77	10,19				
	TOPLAM	275	-3,01	9,18				
İrade sağlamlığı ve Akılcılık	Düşük sosyoekonomik düzey	26	8,42	8,08	,474	2/272	,623	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	10,12	8,57				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	9,66	6,87				
	TOPLAM	275	9,94	8,47				
Özgecilik	Düşük sosyoekonomik düzey	26	-4,50	7,10	1,622	2/272	,199	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	-1,51	8,53				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	-3,33	8,09				
	TOPLAM	275	-1,85	8,42				
Bağımsızlık	Düşük sosyoekonomik düzey	26	1,61	7,28	,809	2/272	,446	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	,891	7,43				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	-2,00	6,83				
	TOPLAM	275	,865	7,39				
Karmaşıklık	Düşük sosyoekonomik düzey	26	,346	6,97	,505	2/272	,604	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	-1,19	7,36				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	-1,22	10,17				
	TOPLAM	275	-1,04	7,41				
Değişebilirlik	Düşük sosyoekonomik düzey	26	3,11	5,38	2,689	2/272	,070	p>,05 Anlamsız
	Orta sosyoekonomik düzey	240	5,61	6,34				
	Üst sosyoekonomik düzey	9	8,11	6,86				
	TOPLAM	275	5,45	6,31				

Tek yönlü varyans analizi sonuçları, katılımcıların sosyoekonomik durumuna göre, insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde istatistikî olarak anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. Anlamlı düzeyde olmasa da katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri arttıkça insana güven ve değişebilirlik boyutlarında aldıkları ortalama puanlarında artış görülmektedir. Başka bir ifadeyle sosyoekonomik düzeyleri orta ve üst düzeyde olan katılımcıların insanları daha güvenilir ve daha değişken olarak değerlendirdikleri ifade edilebilir.

Bu sonuçlara göre, bizim araştırmamızda katılımcıların sosyoekonomik durumlarının insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde belirleyici olmadığı söylenebilir. Ancak Ayok'ın (1995) ve Kamburoğlu'nun (1996) yaptıkları araştırmada, katılımcıların sosyoekonomik durumlarının insan doğasının alt boyutlarına ilişkin değerlendirmelerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayok'ın (1995, s. 89) araştırmasına göre, orta ve alt sosyoekonomik düzeyde olan katılımcılar üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere kıyasla insan doğasını daha güvenilmeye değer olarak nitelerken bağımsızlığa ve insanın değişebileceğine olan inançlarının daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Kamburoğlu'na (1996, s. 79) göre ise üst sosyoekonomik düzeydeki katılımcılar diğerkâmlık (özgecilik), karmaşıklık ve değişkenlik boyutlarında orta ve alt sosyoekonomik düzeyde olan katılımcılardan daha yüksek puanlar almışlardır. Her iki araştırmanın sonuçlarına göre genellikle güven, bağımsızlık, özgecilik ve değişebilirlik boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ancak bu farklılık katılımcılar düzeyinde farklı değerlendirilmiştir. Ayok'un araştırmasında alt ve orta düzeydeki katılımcılar insanı daha güvenilir, bağımsız ve değişken bulurken Kamburoğlu'nun araştırmasında üst sosyoekonomik düzeydeki katılımcılar insanı daha karmaşık ve değişebilir bulmaktadır. Bizim araştırmamızda ise anlamlı düzeyde bir fark olmasa da üst sosyoekonomik düzeydeki katılımcılar insanı güvenilir ve değişken bulmaktadır. Bu değerlendirme sonucuna göre bizim araştırmamız Kamburoğlu'nun sonuçlarıyla benzerlik arz etmektedir. Ayrıca İnsan doğasına güven boyutuyla ilgili sonuçlarımız Dünya Değerler Araştırması verileriyle de benzerlik taşımaktadır. Dünya Değerler Araştırmasından derlenen veriler dikkate alınarak Türkiye'deki güven düzeyi saptanmaya çalışılmış ve farklı zamanlarda 1990 yılından itibaren Türkiye'de yapılan bu araştırmalar tek tek incelendiğinde güven düzeyinin % 10'dan % 4,9'lara kadar değişim gösterdiği tespit edilmiştir. Ülkelerin ekonomik alım gücüne (sosyoekonomik)

göre yapılan karşılaştırmalar neticesinde İsveç, Danimarka, Norveç, Finlandiya gibi ülkeler yüksek güven düzeyine sahip ülkeler arasında yer alırken; ülkemiz, Brezilya, Venezüella gibi düşük güvene sahip ülkeler arasında yer almaktadır (Esmer ve arkadaşları, 1999). Buradan hareketle söz konusu araştırma sonuçlarıyla bizim araştırma sonuçlarımızın paralellik arz ettiği ifade edilebilir.

V. Sonuç ve Öneriler

A. Sonuçlar

Bu çalışma kapsamında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve İmam-Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırma ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1- Katılımcıların İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğine verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara göre katılımcıların genel olarak insan doğasına ilişkin tutumlarının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların, ölçeğin insanlara güven, özgecilik ve karmaşıklık boyutlarını olumsuz değerlendirdikleri görülmüştür.

2- İnsan doğasının değişip değişmeyeceği başka bir ifadeyle insan doğasının doğuştanlığı ve sonradanlığı boyutuna ilişkin verilere göre katılımcıların insan doğasının değişebilir olduğu görüşünü benimsedikleri tespit edilmiştir.

3- İnsan Doğası Felsefesi Ölçeğinin alt boyutları arasında insanın kendi davranışlarının temelindeki güdülerini anlayabilmesi ve bunların sonuçlarını denetim altına alabilmesi olarak tanımlanan “İrade Gücü ve Akılcılık” boyutunda katılımcılar, en yüksek ortalama puanı almışlardır.

4- DKAB Öğretmenleri ile İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin tutumları arasında anlamlı bir farkın olmadığı tespit edilmiştir.

5- Katılımcıların demografik özellikleri ile insan doğasına ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığına bakılmış belli değişkenlerde anlamlı ilişki bulunurken, belli değişkenlerde anlamlı ilişki bulunamamıştır.

a) Katılımcıların medeni durumlarına göre, evli öğretmenlerin insanları daha basit ve kolay anlaşılabilir olarak algıladıkları,

b) Katılımcıların yaş değişkenine göre 18-25 yaş grubunun insan doğasını daha değişken olarak algıladıkları,

c) Katılımcıların kıdem yılına göre tecrübeli öğrenmelerin diğer insanlara yönelik daha genellemeci bakış açısına sahip oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır.

6- Araştırma sonuçlarına göre çoğu bağımsız değişkenin öğretmenlerin insan doğasına ilişkin tutumlarında anlamlı düzeyde farklılaşmaya yol açmadığı görülmüştür. Ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda da benzer sonuçlara ulaşılması yani katılımcıların insan doğasına yönelik tutumları ile araştırmada sınıanan değişkenlerin farklılaşmaması katılımcıların insan doğasına yönelik tutumlarının bu değişkenlerin farklılaşmaması kadar dayanıklı olduğunu gösterir.

B. Öneriler

1- İnsan doğasının neliği sorusuna verilebilecek her türlü tikel cevap, onu indirgemeci, tek boyutlu bir yaklaşımla ele almak anlamına gelir. Bu bakış açısının egemen olduğu eğitim sisteminde de insanın sadece bazı boyutlarını geliştirmeye yönelik hazırlanacak bir müfredat eksik olacaktır. Bu anlamda insanın farklı boyutlarını eşzamanlı olarak geliştirmeyi amaç edinen bir eğitim programı hazırlanmalı ve uygulanmalıdır.

2- Toplumun huzurunu sağlayan ve toplumu oluşturan bütün kurumları ayakta tutan, temel unsur güven ortamıdır. Gelecek nesillerin oluşmasında en önemli unsurlardan olan öğretmenlerin insanlara güven duymaması çeşitli boyutlarıyla araştırılmalı ve nedenleri ortaya konmalıdır. Toplumsal güven ortamının oluşmasını engelleyen fitne, belirsizlik, korku ve yalan gibi bazı faktörler vardır. Bu faktörlerin hangilerinin öğretmenleri etkilediğine dair çeşitli araştırmalar yapılabilir.

3- Sosyal öğrenme teorisine göre özgeci davranış, öğrenme sonucu gerçekleşir. Çocuğun aileden sonra içinde yer aldığı ve yoğun etkileşimde bulunduğu sosyal ortamların en önemlilerinden biri de okuldur. Anne babadan sonra çocuğun davranışlarını düzenlerken model aldığı en önemli kişinin öğretmeni olacağı düşünüldüğünde, öğretmenlerin saygı ve sempati, başkalarıyla ilgilenme derecelerini ifade eden özgecilik boyutunda düşük puan almalarına neden olan faktörler konusunda gerek nicel gerekse nitel araştırmalar yapılabilir.

4- Din eğitiminin önemli unsurlarından biri olan Kur'an Kursu öğreticileri ile yaygın eğitimin önemli unsurları arasında yer alan imam-hatipler ve vaizlerle benzer araştırmalar yapılarak din eğitim ve öğretimin tüm paydaşlarının insan ve insan doğasına ilişkin görüşleri daha detaylı bir şekilde değerlendirilebilir.

5- İnançlar ve tutumlar; bireylerin kararları, tercihleri ve davranışları üzerinde önemli etkiye sahip faktörlerdendir. İnançların ve tutumların değişmesi zor olan derin psikolojik yapılar oldukları düşünülmesine rağmen, zamanla örgün eğitim kurumlarında alınan eğitime, hizmetiçi eğitim kurslarına, semirlere ve kazanılan tecrübelerle bağlı olarak insan doğasına ilişkin inançlarımız değişebilmektedir. Bu itibarla aday öğretmenler ile uzman öğretmenlerin insan doğasına bakış açıları karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilir.

6- Öğretmenlerin insan doğasını iyimser ve kötümser görme derecelerinin sınıf içi etkinlik ve iletişim becerilerinde de etkili olduğu iddia edilmektedir. Bu anlamda örgün eğitim sistemi içinde yer alan diğer branş öğretmenlerinin insan doğasına ilişkin tutumlarıyla sınıf içi etkinlik ve iletişim becerileri arasındaki ilişkiyi detaylı bir şekilde ortaya koyacak nitel ve nicel araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- ACLÜNİ, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî, (2001), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâsamme işteharâ mine'l-Ehâdîsi ala elsineti'n-Nâs*, (tahk. Yusuf b.Mahmud el-Hac Ahmed), I-II, , Dimeşk: Mektebetü İlmî'l-Hadis.
- AKBAŞ, O. (2012). Lise öğrencilerinin insanların çoğunluğuna güvenmeme nedenleri: Değerler eğitimi bağlamında bir inceleme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 591-608.
- AKYILDIZ, H. (1989). *Öğretmen adaylarının insan doğasına ilişkin tutumları*. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), İzmir, 1989.
- ARONSON, E., Wilson, T. D. , & Akert, R. M. (2010). *Social psychology* (7 th ed.). New Jersey: Pearson Education, Inc.
- ARSLAN, Ş. Z. (2006). *Fitrat kavramı çerçevesinde eğitimde insanın nelîği sorusu*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AYOK, A. (1995). *Farklı sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerin insan doğası ve depresyon düzeyi bağlantıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BORG, M. (2001). Teachers' beliefs. *ELT Journal*, 55 (2), 186-188.
- BUHARİ, İ. M. İ. (2004). *el-Camiu's-Sahih* (M. Sofuoğlu, Çev.). İstanbul: Ötügen Yayınları,
- BURGER, J. M. (2006). *Kişilik: Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri* (İ. D. Erguvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- CANATAN, K. (2014). *İnsan fenomeni: İnsan doğası hakkında dini ve felsefi araştırmalar*. İstanbul: Açılım Kitap.

- DERYAKULU, D. (2004). Üniversite öğrencilerinin öğrenme ve ders çalışma stratejileri ile epistemolojik inançları arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim*, 38, 230-249.
- DÖNMEZ, A. (1991). Yurtdışı yaşantısı ve insan doğası anlayışı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 24(1), 87-105.
- ESMER, Y.(1999). *Devrim, evrim, statüko: Türkiye’de sosyal, siyasal, ekonomik değerler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- GÖKALP, N. (2010). *Psikoloji felsefesi* Ankara: Ebabil Yayınları.
- KAGITÇIBAŞI, Ç. (1990). *İnsan, aile, kültür*. Remzi Kitabevi.
- KALAT, J. W. (2011). *Introduction to psychology* (9 th ed.). Belmont: Wadsworth, Cengage Learning.
- KAMBUROĞLU, Y. K. (1996). *Polis memuru adaylarının insan doğasına ilişkin tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- KÜÇÜKKARAGÖZ, H. (1992). *Öğretmen adaylarının insan doğasına ilişkin tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- MOHAMED, Y. (1995). Fitrah and Its Bearing on Islamic Psychology. *American Journal of Islamic Social Sciences*, 12 (1), 1-19.
- OKUMUŞLAR, M. (1999). *Kuran’a göre din fitrat eğitim ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ÖNER, U. (1990). Grup yaşantısının üniversite öğrencilerinin insan doğasına etkisi. (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara
- ÖZÇELİK, F. (2002). *Yöneticilerin insan doğasına ilişkin görüşleri ve yönetsel yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Eğitim Bilimleri, Eskişehir.
- PINKER, S.(2013). *Boş sayfa: İnsan doğasının modern inkarı* (2. Baskı). (M. Doğan, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Orijinal çalışma basım tarihi, 2002).
- SCHULTZ, D. P. & Schultz, S. E. (2007). *Modern psikoloji tarihi* (Y. Aslay, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- SCHULTZ, D. P. & Schultz, S. E. (2009). *Theories of personality* (9th ed.). London: Wadsworth, Cengage Learning.
- STEVENSON, L. & Haberman, D. (1998). *Ten theories of human nature* (3rd ed.). New York: Oxford University Press, Inc.
- ŞAHİN, M. (1998). *Hemşirelerin insan doğasına ilişkin tutumları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- ŞENCAN, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- TECİM, E. (2011). *Sosyal güven oluşumunda dinin etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- WRIGHTSMAN, L. (1964). Measurement of philosophies of human nature. *Psychological Reports*, 14, 743-751.
- WRIGHTSMAN, L.S. (1992). *Assumptions about human nature: Implications for researchers and practitioners* (2nd ed.). London: Sage Publications.
- YILMAZ, K. & Tosun, M. F. (2013). Öğretmenlerin eğitim inançları ile öğretmen öğrenci ilişkilerine yönelik görüşleri arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 2 (4), 205-218.